

Αὐται εἰσὶν ἐν συνόψει αἱ ἐνέργειαι τοῦ φωτὸς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων ἐν γένει.

Δ. ΚΑΝΤΑΚΙΤΗΣ

(ιατρός)

ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

Β'

Ἄν ποτε ἄνθρωπος κατέβη ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἔχων οὐράνιον ἀποστολήν, ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης· διότι οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ κατέλιπεν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἑαυτοῦ συμπολιτῶν τοσοῦτον βαθεῖαν καὶ ἀνεξάλειπτον ἐντύπωσιν, πολὺν καιρὸν μετ' αὐτὸν διαρκέσασαν καὶ ὠθήσασαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τῆς ἀληθείας. Ἄλλως τε, ὁ Σωκράτης δὲν ὠμίλει δι' ἰδίων λέξεων, οὐδ' ἐγκατάλειπε τοῖς μεταγενεστέροις διδασκαλίαν, φέρουσαν τὸ ὄνομά του· ἀλλ' ὅλος σχεδὸν ἀφιερῶθη εἰς τὸν πρακτικὸν βίον.

Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 470 Π. Χ. παρὰ πατρός μὲν γλύπτου, μητρός δὲ μαιᾶς. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπηγγέλλετο τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς του· κατόπιν ὅμως ἀπογορευθεὶς ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς συγχρόνου αὐτῷ φιλοσοφίας· ἀλλὰ, ταχέως βαρυνθεὶς τὰς ματαίας ἐκείνας θεωρίας, ἀποληγούσας εἰς μηδαμινότητα, ἠκολούθησεν ἄλλην ἀσφαλεστέραν καὶ ὁμαλωτέραν ὁδὸν, ἥτις ἐστὶ μᾶλλον καθίστατο εὐδατοτέρα διὰ τῶν σπανίων αὐτοῦ προτερημάτων· ἐκείνητο δηλονότι μεγάλην σταθερότητα χαρακτῆρος, ἠθικὴν αἴσθησιν σπανίας τρυφερότητος καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐξειδικασμένην μεγαλοφυΐαν, ἐμπνεομένην ὑπὸ αἵματος καλαιοθησίας. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπιβεβαιούσιν ὅ τε βίος αὐτοῦ καὶ αἱ περὶ φιλοσοφίας ἰδέαι του.

Ὁ Σωκράτης δὲν ὑπῆρξεν, ὅπως οἱ προκατοχοὶ αὐτοῦ, ἀπλοῦς μόνον φιλόσοφος, ἀλλ' μέγας καὶ γενναῖος πολίτης. Κατὰ τὴν ἐν Δηλίῳ ἤτταν τῶν Ἀθηναίων, ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Ξενοφώντος, ὅστις, πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἤθελε φονεῖσθαι παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἃν ὁ Σωκράτης δὲν ἔφερεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων του πολλὰ στάδια μακρὰν αὐτῶν· κατὰ δὲ τὴν ἐν Ποτιδαίᾳ μάχην, καθ' ἣν ἔσωσεν ὡσαύτως τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν ὑποχωρησάντων καὶ τοσαύτην ἀνδρίαν καὶ μεγαλοφυΐαν ἐπεδείξατο, ὥστε οἱ τοὺς τραπέντας εἰς φυγὴν καταδιώκοντες ἐκπληκτοὶ δὲ ἐτόλμησαν νὰ προσβάλωσιν αὐτὸν.

Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε κατὰ τῶν ἐχθρῶν μόνον τολμηρὸς. Κληθεὶς γερουσιαστὴς καὶ ἀναγκασθεὶς ἐπὶ τῷ τίτλῳ του τοῦτο νὰ δικάσῃ δύο στρατηγούς, οἵτινες, μετὰ τὴν ἐν Ἀργενουσαῖς μάχην, κατηγοροῦντο ὅτι δὲν παρέσχον τὰς τελευταίας προσηκούσας τιμὰς εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας, μόνος αὐτὸς ἠρνήθη νὰ συμμετέξῃ εἰς ἄδικον καταδίκην καὶ ἠψήφισε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὅλας τὰς ἀπειλάς τοῦ μανιώδους καὶ ἐξηγριωμένου ὄχλου. Κατόπιν δὲ, ὅτε ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα, ὅτε πάντες ἔτρεμον καὶ ἐκλινον τὸν αὐχένα ἐνώπιον αὐτῶν, μόνος ὁ Σωκράτης, ἀντιμετωπίζων τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, λίχν ἄλλως τε φοβερὰν, ἀταράχως ἐξηκολούθει νὰ διακηρύσῃ πανταχοῦ τὰς ἰδέας του, διακινδυνεύων οὕτω τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπαρξιν.

Τὸ ἠθικὸν τοῦτο μεγαλεῖον ἔπρεπε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐχθρὸν τῶν σοφιστῶν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡ καλαιοθησία του ἐξησπράλιζεν αὐτὸν ἐναντίον τῶν ματαίων θεωριῶν τῶν φιλοσόφων τῆς κατ' αὐτὸν ἐποχῆς. Ἄπας δὲ ὁ βίος αὐτοῦ, ὡς φιλοσόφου, ἀφιερῶθη εἰς τὸ ἐνεδίζειν τοὺς μὲν καὶ εἰς τὸ ἐπαναφέρειν τοὺς

δὲ εἰς σωφροστέραν τοῦ βίου τάξιν· ἀντὶ νὰ ἐπιδόῃ εἰς ἀνευ ἀποτελέσματος ἐρεῦναι ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀλληλουχίας τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων, παρώτρυνε τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ εἰς τὴν μελέτην ἑαυτῶν, εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ὅστις ὤφειλε νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ, διὰ τῆς πρακτικότητος τοῦ βίου, τὴν ὑπαρξίν τῆς παγκοσμίου ταύτης Προνοίας, ἧς εἰκὼν καὶ ἀντανάκλασίς ἐστίν ἡ ἡμετέρα ψυχὴ. Σπουδάσατε ὑμᾶς αὐτοὺς, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αὐτοῦ ἀρχὴ, σπουδάσατε ὑμᾶς αὐτοὺς, ὅπως ἀναγνωρίσητε ἐν ὑμῖν αὐτοῖς ἐν ὄν ἡθικὸν καὶ νοερὸν, ἀποστολὴν ἔχον νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν ταύτῃ σαφὰ καὶ ὑψηλὰ καθήκοντα· σπουδάσατε ὑμᾶς αὐτοὺς, ὅπως πεισθῇτε ὅτι ἂν ἐν ὑμῖν ὑπάρχῃ μία ψυχὴ, ἥτις διευθύνει καὶ διοικεῖ τὸ σῶμα, κατ' ἀνώτερον λόγον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅστις περιστοιχίζει ἡμᾶς, ὑφίσταται μία ὑπερτάτη ψυχὴ, νοερά καὶ ἡθικὴ, ἥτις ποδηγετεῖ καὶ κυβερνᾷ τὸ σύμπαν, ἐπιβλέπουσα συνάμμι τὰ καλὰ ὅπως καὶ τὰ κακά.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἐρωτηθὲν παρὰ τινος Ἀθηναίου, τι ὄνομα Χαιρεφῶντος, τίς ὁ σωφώτερος τῆς Ἑλλάδος, ὑπεδείξατο τὸν Σωκράτην, καίτοι οὗτος συνησθάνετο ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως ἐγίνωσκε. Τοιαύτη ὅμως ἀπάντησις δὲν συνεβιβάζετο ποσῶς πρὸς τὴν συναίσθησιν ταύτην τῆς ἀμαθείας του. Ἀλλὰ τοῦ Σωκράτους ἐξετάσαντος πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑποτιθεμένους σοφοὺς καὶ διὰ παντοίων πρὸς αὐτοὺς ἐρωτήσεων πειραθέντος ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἐννοίαν τῶν λόγων τοῦ μαντείου, πάραυτα κατέπεσε τὸ προσωπεῖον αὐτῶν καὶ ἀπεκαλύφθη ἡ λεοντὴ ἡ περικαλύπτουσα αὐτοὺς. Ἄνλοιπὸν, συνωδὰ τῇ ρῆσει τοῦ μαντείου, ὁ Σωκράτης ἐτύγχανε σωφώτερος αὐτῶν, τοῦτο προήρχετο, διότι ἂν δὲν ἐγίνωσκέ τι πλεῖν αὐτῶν, τοῦλάχισ-

στον ἐγίνωσκειν ὅτι «ἐν οἷδεν· οὐδὲν οἶδε». Καὶ τότε ὁ Σωκράτης ἐνόμισεν ἑαυτὸν κεκλημένον νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὰ ἔρματα πάντων τὴν ἀμαθειαν τῶν ψευδοφιλοσόφων ἐκείνων· ἀπὸ δὲ τῆς στιγμῆς ἐκείνης διήρχετο τὰς ἡμέρας τοῦ φοιτῶν εἰς τὰς δημοσίους συνελεύσεις, ἀλληλοδιαδόχως ἐρωτῶν σοφιστὰς, δημαγωγούς, γερουσιαστὰς, συνελόντ' εἰπεῖν ὅλους τοὺς ἄρχοντας τοῦ λαοῦ καὶ ἀπολιθῶν αὐτοὺς διὰ τῶν πανισχύρων αὐτοῦ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων. Ταπεινούμενος δὲ κατ' ἀρχὰς ἐνώπιον αὐτῶν καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἀπλοστερων καὶ κοινοτέρων ἐρωτήσεων, ἠνάγκαζεν ἐπὶ τέλους αὐτοὺς νὰ ὁμολογήσωσι τὴν ἀμάθειάν των. Καὶ ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατὰ τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ψευδοφιλοσόφων διδασκαλίας του ὠνομάσθη, καὶ ἄχρι τοῦ νῦν διετήρησε τὸ ὄνομα τοῦτο, *σωκρατικὴ εἰρωνεία*.

Οὕτω διαλεγόμενος καὶ διδάσκων διήνυσσε τὸ πλεῖστον τοῦ βίου του. Ἡ νεολαία συνωθεῖτο περὶ αὐτὸν ὅπως ἀκούσῃ τὰ σοφὰ αὐτοῦ παραγγέλματα, τοῦθ' ὅπερ διήγειρε τὸ κατ' αὐτοῦ μίσος πολλῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Πάντες ἐκείνοι, ὧν τὸ προσωπεῖον κατέρριψεν, ὤμοσαν τὴν ἐξόντωσιν αὐτοῦ, ὁ δὲ μέγας ἐκείνους ἀνὴρ ὤφειλε νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν συνομοσίαν των ταύτην. Ὅπως δὲ ὁ Χριστὸς μεταγενεστέρως, οὕτω καὶ ὁ Σωκράτης, ὃν πολλοὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας θεωροῦσιν ὡς τὸν προάγγελον αὐτοῦ, ἐπέπρωτο νὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν θείαν αὐτοῦ ἀποστολὴν διὰ τοῦ αἵματός του· καὶ ὁ ἐνδοξότερος θάνατος ἔσπεψε τὴν ἐνδοξοτέραν ζωὴν, ἣν ἡ ἀρχαιότης ἐγέννησε καὶ διέσωσεν ἄχρις ἡμῶν.

Ὁ Μέλιτος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκιον, ὁ μὲν πρῶτος ὑπὲρ τῶν ποιητῶν ἀχθόμενος, ὁ δὲ δεύτερος ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δημιουργῶν καὶ ὁ τρίτος ὑπὲρ τῶν ρητόρων, ἐξητήσαντο τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἀδικεῖ Σωκράτης, οὗς μὲν ἡ

«πόλις νομίζει θεούς, οὐ νομίζων, ἔτα-
ρα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικαί-
α δὲ καὶ τοὺς νέους διαρθεῖρων.»

«Ὅτι ὅμως ὁ Σωκράτης, εἰ καὶ δημο-
σίως ἔθυσεν πρὸς τοὺς θεούς, δὲν παρε-
δέχετο αὐτοὺς, ἀριδῆλως ἐξάγεται ἐκ
τῶν περὶ Προνοίας ἰδεῶν αὐτοῦ, αἵτινες
οὐδόλως συνῆδον πρὸς τὰς περὶ πλυ-
θείας τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπῆρ-
ξεν ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλείον του ἔναντι
τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀνθρωπότητος, κα-
θὼς ὑπῆρξε τὸ μόνον ἐγκλημά του ἔναν-
τι τῶν ὀφθαλμῶν τῶν συγχρόνων του.
Καὶ ἡρώτη μὲν νὰ προσταρέξῃ εἰς ἰκε-
σίας καὶ δάκρυα, ὡς ὁ Ἀθηναῖος λαὸς
ἦν ἀπληστος, ὑπερησπίσθη ὅμως εὐγε-
νῶς ὅσον καὶ εὐγλώττως, περυσιάσας
ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸν βίον ὡς ἀπάντη-
σιν εἰς τοὺς κατηγοροὺς του.

Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ὠφέλησεν αὐ-
τὸν, καθόσον οἱ δικασταί, διὰ τῆς πλει-
ονοψηφίας δύο μόνον ψήρων, ἐκήρυξαν
μὲν αὐτὸν ἔνοχον, ἐχορήγουν ὅμως αὐ-
τῷ τὸ δικαίωμα, κατ' ἔθος ἀθηναϊκόν,
νὰ ἐκλέξῃ καὶ ὑποδείξῃ αὐτὸς οὗτος
τὴν ποινὴν του· καὶ ἴσως, ἂν ἤθελε
καταδικάσει ἑαυτὸν εἰς διηνεκὴ ἐξο-
ρίαν, τὸ δικαστήριον θὰ ἀπεκύρου αὐ-
τὴν· ἀλλ' ἀναβὰς εἰς τὸ δικαστήριον
δικηρύξεν ὅτι, ἐπειδὴ ἅπαντα τὸν βί-
ον αὐτοῦ ἀφιέρωσεν ὑπὲρ τῆς πατρί-
δος, ἡ συνειδήσις του δὲν τῷ ἐπέτρε-
πε νὰ καταδικάσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀλ-
λὰ μάλιστα ὑπηγόρευεν αὐτῷ ὅτι ὁ
ἔθνος ὠφείλει διὰ βίου νὰ διατρέφῃ αὐ-
τὸν δι' ἰδίων ἐξόδων. Καὶ τότε
ἀπεφασίσθη ὁ θάνατος αὐτοῦ. Ὁ
Σωκράτης ἀταράχως ἤκουσε τὴν
ἀπόφασιν ταύτην καὶ εὐγενῶς ἀπε-
λογήθη ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τοῦ, πε-
ρὶνὰς τὸν λόγον του διὰ τῶν ἐπομέ-
νων ἀθανάτων λέξεων· «Ἀλλὰ γὰρ ἤδη
ἔωρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ,
ὑμῖν δὲ βιωσομένοις. Ὅπότεροι δὲ ἡ-
μῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα,
ἔσθλην πᾶντι πλὴν ἡ τῷ Θεῷ.»

Οὐχ ἤττον τριάκοντα ἡμέραι παρήλ-
θον ἀπὸ τῆς καταδίκης μέχρι τοῦ θα-

νάτου αὐτοῦ. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ δια-
στήματος τούτου, καθ' ὃ οἱ νόμοι τῶν
Ἀθηναίων ἀπηγόρευον τὴν ἐκτέλεσιν
θανατικῆς ποινῆς παντὸς οἰουδήποτε
ἐνόχου, ἅτε συμπιπτούσης κατὰ τὰς
αὐτὰς ἡμέρας τελετῆς τινος τῆς λα-
τρείας αὐτῶν, ὁ Σωκράτης ἀπαθῆς
διελέγετο ἐν ταῖς φυλακαῖς μετὰ τῶν
μαθητῶν του, ἀφιερῶσας καὶ τὰς τε-
λευταίας αὐτοῦ ἡμέρας πρὸς παρηγο-
ρίαν καὶ διδασχὴν αὐτῶν. Ὅτε δὲ ἐ-
πέστη ἡ ἀποφορά ὥρα, καθ' ἣν ὠφεί-
λε νὰ πῇ τὸ κῶνειον, πρὶν ἢ λάβῃ
τοῦτο, ἀτάραχος, ὡς ἀφηγεῖται ἡμῖν ὁ
Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι, πρὸς τοὺς μα-
θητὰς αὐτοῦ στραφεὶς, ἐκεῖ παραμένον-
τας καὶ κλαίοντας ἀστακτί, τάδε ἔ-
λεξεν αὐτοῖς· «Μανθάνω, ἡ δ' ὅς,
»ἀλλ' εὐχεσθαὶ γέ που τοῖς θεοῖς ἔξε-
»στί τε καὶ χρὴ, τὴν μεταίτησιν τὴν
»ἐνθὺνδὲ ἐκείσε εὐτυχῇ γενέσθαι· ἃ δὴ
»καὶ ἐγὼ εὐχομαί τε, καὶ γένοιτο ταύ-
»τη.» Τίς, ἀναγινώσκων τὰς λέξεις ταύ-
»τας, δὲν θὰ θαυμάσῃ τὸν ἄνδρα ἐ-
»κείνον καὶ δὲν θ' ἀναμολόγησῃ μεθ'
»ἡμῶν ὅτι οὐδεὶς ποτε ὑπερέβη αὐτὸν
κατὰ τοὺς λόγους, εἰμὴ ὁ Χριστὸς;
Τίς, ἀναγινώσκων ὀλόκληρον τὸν Φαί-
δωνα, ἐν ᾧ ἀποδεικνύει τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ
τὴν βεβαίαν προσδοκίαν ἄλλης μακα-
ριωτέρας καὶ ἀφρίτου ζωῆς, οἶνει θε-
όπνευστος τυγχάνων, τίς, λέγομεν, δὲν
θὰ θεωρήσῃ αὐτὸν ὡς τὸν προάγγε-
λον τοῦ Χριστιανισμοῦ; Ἀλλὰ τοι-
οῦτος ἀνὴρ ἐπέπρωτο νὰ καταδικασθῇ
εἰς τὸν διὰ τοῦ κωνείου θάνατον, ὡς
ὁ Χριστὸς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κα-
θήλωσιν.

Ἐν τούτοις, ἀφοῦ μάλα εὐχερῶς
καὶ εὐκόλως ἐξέπιε τὸ κῶνειον, πε-
ριεπάτησεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς εἰσέτι· εἴ-
τα δὲ, αἰσθανθεὶς τὰ σκέλη βεβαρη-
μένα, κατεκλίθη ὑπτίως. «Καὶ ἅμα ἐφα-
»πτόμενος αὐτοῦ οὗτος ὁ δοῦς τὸ φάρ-
»μακον, διαλιπὼν χρόνον ἐπεσκόπει τοὺς
»πόδας καὶ τὰ σκέλη, κἄπειτα σφόδρα
»πίεσας αὐτοῦ τὸν πόδα, ἤρετο, εἰ ἤσθᾳ-

»νοίτο. Ὁ δὲ οὐκ ἔφη. Καὶ μετὰ τοῦ-
 »το αὖθις τὰς κνήμας· καὶ ἐπανιών
 »οὕτως, ἡμῖν ἐπεδείκνυτο, ὅτι ψύχοι-
 »τό τε καὶ πῆγνυτο. Καὶ αὐτὸς ἤπτατο
 »καὶ εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴν πρὸς τῇ καρ-
 »δίᾳ γένηται αὐτῷ, τότε οἰγήσεται.
 »Ἦδη οὖν σχεδὸν τι αὐτοῦ ἦν τὰ πε-
 »ρὶ τὸ ἥτρον ψυχόμενα· καὶ ἐκκαλυψά-
 »μενος (ἀνεκεκάλυπτο γὰρ) εἶπεν, ὃ δὴ
 »τελευταῖον ἐρθέγγατο· ὦ Κρίτων, ἔφη,
 »Ἀσκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα· ἀλλὰ
 »ἀπόδοτε, καὶ μὴ ἀμελήσητε. Ἄλλ᾽
 »ταῦτα ἔσται, ἔφη ὁ Κρίτων. Ἄλλ᾽
 »ὄρα εἴτι ἄλλο λέγεις. Ταῦτα ἐρομένου
 »αὐτοῦ, οὐδὲν ἔτι ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὀλί-
 »γον χρόνον διαλιπὼν, ἐκινήθη τε,
 »καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξεκάλυψεν αὐτὸν, καὶ
 »ὅς τὰ ὄμματα ἔστησεν.»

Οὕτως ἐτελείωσεν ὁ μέγιστος τῆς
 Ἑλλάδος ἀνὴρ. Καὶ ἀπέθανε μὲν προώ-
 ρως, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ὑπὸ
 τῶν συμπολιτῶν του, ἀλλ' ἡ μνήμη
 του διέμεινε ἀθάνατος. Οὐ πολὺ δὲ
 μετὰ τὸν θάνατόν του, οἱ ὑπ' αὐτοῦ
 ἐμψυευθέντες σπόροι παρήγαγον τοὺς
 ἀγλαότερους καρπούς, ἡ δὲ φιλοσοφία
 ὁσμμέραι ἀνεπτύσσεται ὑπὸ τοῦ Πλά-
 τῶνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἡ δ' ἐποχὴ
 αὕτη, καθ' ἣν ἤμασαν ἀμφοτέροι οὗ-
 τοι οἱ φιλόσοφοι, κάλλιστα δύναται
 νὰ κληθῇ ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἐλλη-
 νικῆς φιλοσοφίας. Ὅπως ὅμως αὕτη
 φθάσῃ ἄχρι οὗ σημείου τούτου, εἵχεν
 ἀνάγκην τοῦ αἵματος ἐνὸς μάρτυρος,
 καὶ ὁ Σωκράτης προσήνεγκε τὸ ἑαυτοῦ.

Γ.

Ἀποθανόντος τοῦ Σωκράτους, οἱ πε-
 ρισσότεροι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπε-
 μακρύνθησαν τῶν Ἀθηναίων, φοβούμενοι
 τὴν μέχρι αὐτῶν ἀγανάκτησιν τοῦ
 λαοῦ. Οὐχ ἥττον οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐ-
 βράδυνον νὰ μεταμεληθῶσιν ἐπὶ τῇ
 ἀδίκῃ καταδικῇ τοῦ μεγάλου ἐκείνου
 ἀνδρός· οἱ κατηγορήσαντες αὐτὸν κατε-
 δικάσθησαν, οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀφρόβως
 ἐδυνήθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς Ἀθήνας.

Καὶ τότε ἤρξαντο ν' ἀναγεννῶνται
 αἱ σχολαί, αἵτινες ὑπ' αὐτοῦ παρή-
 χθησαν καὶ αἵτινες κατ' ἀρχὰς πα-
 ρεμόρφουν τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκάλου.
 Τοιαῦται δὲ ἦσαν ἡ σχολὴ τοῦ Με-
 γάρου μετὰ τοῦ Εὐκλείδου καὶ Πύρ-
 ρωνος, ἡ κυνικὴ σχολὴ μετὰ τοῦ Ἀν-
 τισθένης καὶ τοῦ περιφήμου Διογέ-
 νους καὶ ἡ κυρρητικὴ σχολὴ μετὰ τοῦ
 Ἀριστίππου.

Ὁ Εὐκλείδης καὶ ὁ Πύρρων κατὰ
 πολὺ μετεχειρίζοντο τοῦ Σωκράτους
 τὴν εἰρωνεῖαν, τοὺς τρόπους τῆς συζη-
 τήσεως καὶ τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο ρη-
 τὸν «ἐν οἷδα ὅτι οὐδὲν οἶδα». Αἱ
 λέξεις αὗται, αἵτινες ἐν τῷ στόμα-
 τι τοῦ Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο ἦσαν
 ἢ ὁ προάγγελος τῆς ἐπιστήμης, ἡ
 προανάκρουσις τῶν ὀρίων τῆς ἡμετέ-
 ρας διανοίας, ἡ σωτήριος ὥθησις εἰς ἐ-
 πιστημονικὰ καὶ σώφρονα ἔργα, ἐξή-
 σκησαν σπουδαῖον ἀποτέλεσμα ἐφ' ὅ-
 λων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Ὁ
 ἄνθρωπος οὐ δύναται γινώσκειν οὐδ'
 ἀποδεικνύνει τι· ἔγραφον ἐπὶ τοῦ πα-
 πύρου οἱ δύο οὗτοι φιλόσοφοι, καὶ
 παντὶ σθένει ἐπειρώντο νὰ ἀποδείξωσι
 τοῦτο. Ὁ δὲ τρόπος οὗτος ὠνομάσθη
 σκεπτικισμὸς ἢ πυρρῶνισμὸς, ἐξ αὐ-
 τοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πύρρωνος.

Ἀλλ' ὁ ἰδρυτὴς τῆς κυνικῆς scho-
 λῆς, ὁ Ἀντισθένης, παρεδέχθη μὲν
 τὴν πρὸς τὸν πλοῦτον καταφρόνησιν
 τοῦ Σωκράτους, τὴν πρὸς τὰς δυστυ-
 χίας ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν καὶ τὴν
 ἐφ' ἑαυτοῦ ἀπόλυτον δεσποτείαν, πε-
 ριεφρόνησεν ὅμως πάντα τὰ ἄλλα·
 ἐκ δὲ τοῦ ἀκροτομηθέντος, οὕτως εἶ-
 πεῖν, τούτου Σωκράτους ἀνεφύη νέα
 τις τροποποίησις ἰδεῶν, τῆς ἀνθρω-
 πίνης φύσεως, τοῦτέστι, περιελθούσης
 ἐν τῇ ζωικῇ, τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἄκον-
 τος ἀρκουμένου ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐλατ-
 τώσει παντὸς ὅ,τι δὲν ἦτο τῆς πρω-
 τίστης ἀνάγκης. Ἐνδεδυμένος δὲ δι'
 ἐνὸς ἀπλουστάτου μανδύου, τοὺς πό-
 δας γυμνοὺς, τὴν κόμην καὶ τὸ γέ-
 νειον ἀτημελήτως ἔχων καὶ φέρων πᾶν

ραν ἐπ' ὧν, περιήρχετο τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, πειρώμενος νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς συμπολίτας του ἐν τῇ πρώτῃ φυσικῇ ἀπλότῃ· πᾶν ὅ,τι δὲ ἐξήρχετο τῶν ὁρίων τῆς ἀπλότητος ταύτης ἀνηλεῶς προεγράφετο ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐπιστήμην θεωρεῖ ὡς καταδικαστέαν ἀφθονίαν, καὶ μετ' αὐτῆς πᾶσαι αἱ τέχναι ἔσχον τὴν αὐτὴν τύχην· τῆς δὲ εὐσυχνοσύνης καὶ κοσμιότητος, τῶν τὰς σχέσεις τοῦ βίου καθηδυνουσῶν, μὴ θεωρουμένων ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ οἰκογενειακοὶ εὐκόλως τότε ἐχαλαρώθησαν.

Ἡ ἀλλόκοτος αὕτη διδασκαλία, ἡ τυφλὴ αὕτη προκατάληψις τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας, ἡ πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀνυψοῖ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως λήθη, οὐδεποσῶς θὰ ἐμνημονεύοντο ὑφ' ἡμῶν, ἂν κἀντα ταῦτα δὲν θεωροῦντο ὡς ὁ πρόδρομος τῆς στωικῆς διδασκαλίας, καὶ ἂν προσηκόντως δὲν ἐκαλλισργοῦντο ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀντισθένης, Διογένης τοῦ κυνικοῦ, οὕτινος τὸ διδασκαλικὸν σύστημα μεγάλως ἐθαυμάσθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων.

Οὗτος κατῴκει ἐντός τινος πίθου· ρακοίς πάντοτε καὶ κατεσχισμένος, ρίπτει μακρὰν αὐτοῦ τὸ μόνον αὐτοῦ ποτήριον, διότι εἶδεν ἄνθρωπον πίνοντα διὰ τῶν κοίλων τῶν χειρῶν του, καὶ συντρίβει τὸ πινάχιόν του, καθότι ἰδίους ὀφθαλμοῖς εἶδε παῖδά τινα, ποιοῦντα ὁπὴν ἐν τῷ ἄρτῳ αὐτοῦ, ὅπως θέσῃ τὸν ἐκ φακῆς λιτὸν ζωμόν του.

Γλῶσσα εὐτολμος καὶ ἐλευθέριος, πνεῦμα σαρκαστικὸν καὶ χλευαστικόν, οὐδέποτε ἐπεδοκίμαζε τοὺς χαμερπεῖς τῆς κοινωνίας ἀστείμους, καίτοι ἐνίοτε διαλάμπει ν' αὐτοῖς ἀλλόκοτος καλαισηθεία. Ἄπας ὁ βίος αὐτοῦ εἶνε μίγμα ὑπερβολικῆς ὑπερηφανίας καὶ πνεύματος διαφθαρέντος ὑφ' ἐνὸς ἀτό-

που συστήματος, αἰσθήματος, ὑγιούς καὶ εὐτόλμου ἀνεξαρτησίας. Περιέρχεται ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν μετ' ἀνημμένου φανοῦ· ἀναζητῶ ἄνθρωπον, ἀλλ οὐδαμοῦ ἀνευ, ρίτκων τοιοῦτον. Κληθεὶς ποτε νὰ δικάσῃ δύο ἀντιδίκους, ἐξ ὧν ὁ εἷς κατηγορεῖ τὸν ἄλλον ἐπὶ κλοπῇ, καταδικάζει τὸν μὲν νὰ ζητήσῃ πᾶν ὅ,τι δὲν τῷ ἤρπάγῃ, τὸν δ' ἕτερον νὰ λάβῃ πᾶν ὅ,τι τῷ ζητεῖται. Πωληθεὶς δὲ ποτε ὡς δοῦλος, πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἐρωτῶσιν αὐτὸν τί γνωρίζει, ἀφελῶς ἀπαντᾷ ὅτι ἐν μόνον γνωρίζει, νὰ διατάττῃ τοὺς ἀνθρώπους. Πειραθέντων δὲ ποτέ τινων νὰ τῷ ἀποδείξωσιν ὅτι οὐδ' ὑπῆρξέ ποτε οὐδ' ὑπάρχει κίνησις, ἐγείρεται καὶ περιπατεῖ, μὴ ἀξιῶσας αὐτοὺς ἄλλης ἀπαντήσεως. Καὶ ὅτε ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη αὐτὸν, ὅπως ἴδῃ καὶ ἐκ τοῦ πληθύνοντος γνῶσιν τὸν ἄνδρα, ὃν ἀπείρως ἐσέβετο, οὗτος ψυχρῶς ἀπήντησε πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου «Ἀποσκότησόν μου», ὅπερ, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ, ἐπλήξῃσιν τὸν πρὸς αὐτὸν σεβασμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πρὸς τινα δὲ τύραννον, ἐρωτήσαντά ποτε αὐτὸν τίνα τὰ ὠραιότερα ἀγάλματα, τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, ἀπεκρίνατο, θεωρῶν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον.

Ἀπέθανεν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἡλικίᾳ ἐννεήκοντα ἐτῶν. Ἡ ἐντύπωσις, ἣν ὁ βίος αὐτοῦ ἐποίησεν ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἦν τοιαύτη, ὥστε οἱ Κορίνθιοι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τῷ ἀνήγειραν ἀνδριάντα, ὃν ἐχάραξαν ἐπὶ τινος ἐκ μαρμάρου κύωνος, συμβόλου, ὅπερ αὐτὸς οὗτος ἐξελέξατο.

Ὁ Ἀρίστιππος, δ' ἀναιδὴς οὗτος ἀντιπρόσωπος τῆς κυρρηναϊκῆς σχολῆς, ὁ τὸ πνεῦμα ὡς ὑπέρτερον ὁρίσας τῶν παθῶν, οὐ πολὺ θὰ ἠνάγκαζεν ἡμᾶς νὰ σταματήσωμεν ἐνταῦθα, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς ἀργότερον εἰς τὸ νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπικουρικῆς σχολῆς.

Μαθητῆς καὶ οὗτος τοῦ Σωκράτους, οὐδὲν ἄλλο ἔμαθε παρὰ τοῦ διδασκάλου του ἢ τὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὰς θαθεῖς θεωρίας καὶ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰς ἠθικὰς μελέτας. Ἀλλὰ, κατ' αὐτὸν, ἡ ἠθικὴ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἡδονῆς· ἡ ἡδονὴ εἶνε τὸ ἀνώτατον ἀγαθὸν καὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ δέον νὰ τιμῶνται ἐξ οἷουδήποτε καὶ ἂν ὁρμῶνται μέρους. Ἡ μᾶλλον ἱκανοποιούσα ἡμᾶς εἶνε ἡ στιγμιαία, καθόσον ἡ ἀπὸ μακρὰν ἀποψις τῆς ἐπερχομένης ἡδονῆς μεμιγμένη τυγχάνει φόβου, μὴ αὕτη διαφύγη τῶν χειρῶν μας. «Ἀγάλου καὶ τέρπου ἐπὶ τῶν παρόντων, καὶ ἀγάλλου ἀντὶ πάτης θυσίας», ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ φιλοσόφου τούτου. Τοιαύτην αἰσχρὰν διδασκαλίαν οὐδέποτε οὐδ' ὁ κοινότερος τῶν ἀνθρώπων οὐδ' ὁ δειλότερος τῶν κολάκων ἤθελε τολμήσει νὰ ἐφαρμόσῃ. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς ὑγιεινέστερας ἀρχάς καὶ εὐγενέστερα συστήματα.

(ἔπεται συνέχεια)

ΣΗΥΡ. ΤΖΑΝΟΤΗΣ.

ΑΙ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΑΙ.

(συνέχεια καὶ τέλος· ὅρα φυλ. ΚΘ').

VII.

Φοβερά ἐγένετο ἡ θέσις τῆς ἀτυχοῦς Λευκῆς μετὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ὅποτε οἱ φόβοι οἱ ἀόριστοι, οἱ καταβασανίζοντες τὸ πνεῦμά της ἔλαβον αἵφνης ζωὴν καὶ μετεβλήθησαν ἀπὸ ὀνείρου ἀπαίσια μορμολύκεια εἰς πραγματικά καὶ εἰδεχθῇ τέρατα, ὅποτε τὸ φάσμα, ὃ ἐφιάλτης ὁ βαρύνων τὸ στῆθος της, ἐγένετο ὃν ἀπτόν καὶ ψηλαφητὸν. «Ὅ,τι ἡ φαντασία της εἶχεν ὀνειροπολῆσαι μετὰ τρόμου, παρίστατο ἤδη ἀκμαῖον ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ φρικαλεότητι ἐνώπιόν της. Φύσις ἀδύνατος

καὶ εὐαίσθητος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν φοβερὸν πόλεμον καί, ὡς τὸ πτωχὸν τοῦ ἀγροῦ ἀνθύλλιον ὑπὸ τὴν βιαίαν καὶ θανατηφόρον πνοὴν τοῦ τυφῶνος, ἔκλινεν ἡρέα τὴν κεφαλὴν ὑπείκουσα εἰς τὴν ἀγρίαν τῆς εἰμαρμένης ὁρμὴν.

Ἦτο ἡ θέσις της φοβερά. Δὲν ἤγαπᾶτο! μόλις ἐτόλμησε ν' ἀφήσῃ τὴν ἥρεμον τῆς πρώτης ζωῆς της μονοτονίαν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς κόσμον εὐρύτερον καὶ θορυβωδέστερον, μόλις ἐτόλμησε, ἀριεμένη εἰς τὴν γλυκεῖαν ὁρμὴν τῆς πλάνης, νὰ φέρῃ πρώτην φορὰν τὴν κύλικα τῆς ἡδονῆς εἰς τὰ χεῖλη, μόλις ἐτόλμησε ν' ἀναβλέψῃ εἰς ὀρίζοντα ἀνέρελον καὶ γελοῦντα καὶ νὰ μετρήτῃ ἐν πρὸς ἐν τὰ ἄνθη τῆς μυροδόλου νεότητός της, καὶ πάραυτα βιαία θύελλα ἐκάλυπτε μὲ νέφη ἀγριωπὰ τὸν οὐρανὸν καὶ χεῖρ ἀόρατος τῇ ἀφῆρει ἀποτόμως ἐκ τῶν χειλέων τὴν κύλικα καὶ ῥομφαία πυρίνη ἀγγέλου ἀπαΐσιον τὴν ἀπεδίωκε διὰ παντός ἐκ τοῦ παραδείσου, ὅπου δειλὴ εἶχε τολμήσει νὰ θέσῃ τὸν πόδα. Ἠγάπη καὶ δὲν ἤγαπᾶτο! λέξεις, δύο περιελείνουν, ὅ,τι φοβερὸν ἐφεῦρε ποτε ἡ σκοτεινὴ φαντασία τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἄδου. Καὶ τὴν γυναῖκα, ἥτις ἀφῆραζε τὴν εὐτυχίαν της, ἥτις ἐβύβιζεν αὐτὴν διὰ παντός εἰς τὴν λύπην καὶ τὴν ἀπόγνωσιν δὲν ἠδύνατο νὰ μισήσῃ οὐδὲ νὰ καταρασθῇ, διότι ἡ γυνὴ ἐκείνη ἦτο ἀδελφὴ της. Εἰς ἄλλον χαρρακτῆρα βίαιον καὶ παράφορον ἡ περιστασις αὕτη ἤθελεν ὀπλίσει χεῖρα αὐτοκτόνου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγαθὴν καὶ ἄκακον ψυχὴν τῆς Λευκῆς ἡ τοιαύτη θέσις ἐνέπνεεν ἀπέραντον μὲν λύπην, ἀλλὰ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἀπόρατιν αὐταπαρνήσεως καὶ ἐγκαρτερήσεως ὑψίστης. Ἀφῆκε νὰ πέσωσι νεκρά ἐν πρὸς ἐν τὰ θυμῆρη καὶ μαγικὰ ὄνειρα, ἅπερ ὁ νοῦς της εἶχε πλάσει, μεθυθεὶς πρὸς στιγμὴν καὶ ἀφαρπασθεὶς ἐκ τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ τῆς εὐδαιμονίας καὶ, ὡς τὸ ἄκακον θῦμα τῶν ἀρχαίων